

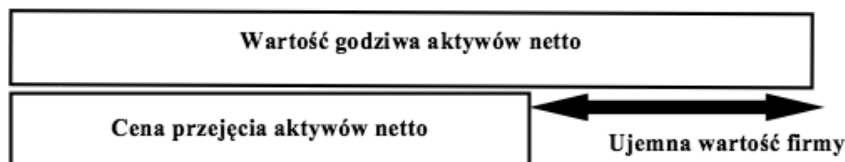
Ewa Wanda Maruszewska

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

POTRZEBA HARMONIZACJI REGULACJI POLSKIEJ USTAWY O RACHUNKOWOŚCI ZE STANDARDAMI MIĘDZYNARODOWYMI W ZAKRESIE UJEMNEJ WARTOŚCI FIRMY

Wprowadzenie

Ustawa o rachunkowości¹ definiuje ujemną wartość firmy jako nadwyżkę wartości godziwej aktywów netto spółki przejętej² nad ceną przejęcia tej jednostki (lub jej zorganizowanej części). Ujemna wartość firmy pojawia się więc w sytuacji przejęcia jednej jednostki przez inną, gdy nabywca przedsiębiorstwa płaci mniej niż wynosi wartość godziwa jego składników majątkowych pomniejszona o zobowiązania i rezerwy na zobowiązania (rys. 1). Ujemna wartość firmy dotyczy zatem połączeń jednostek rozliczanych metodą nabycia, która jest wiodącą metodą księgowego ujęcia połączeń jednostek w rachunkowości.



Rys. 1. Ujemna wartość firmy

Źródło: E.W. Maruszewska: Połączenia spółek. Prawo, rachunkowość, podatki. Difin, Warszawa 2008, s. 114.

¹ Ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości. Dz.U. z 2013 r., poz. 330 ze zm. (w dalszej części zwana Uor).

² Art. 44b, ust. 11 Uor.

Polski ustawodawca ogranicza się jedynie do podania zaprezentowanej formuły matematycznej, którą należy wykorzystać do obliczenia kwoty ujemnej wartości firmy. Nie wyjaśnia sensu ekonomicznego tej kategorii bilansowej, co wydaje się istotnym pominięciem.

W związku z powyższym, celem artykułu jest krytyczna analiza obowiązujących polskich regulacji w zakresie ujemnej wartości firmy oraz wskazanie konieczności harmonizacji norm prawa polskiego z regulacjami międzynarodowymi. Tezą przyjętą w artykule jest stwierdzenie, że obowiązujące regulacje w zakresie ujemnej wartości firmy nie pozwalają na rzetelne odzwierciedlenie treści ekonomicznej transakcji połączenia jednostek gospodarczych. Zdefiniowany powyżej cel zrealizowano za pomocą analizy stanu prawnego i literatury przedmiotu oraz analizy przykładów liczbowych.

1. Treść ekonomiczna kategorii bilansowej „Ujemna wartość firmy” – analiza przykładów liczbowych

Z publikacji tworzonych w czasie, kiedy obowiązujące na mocy obecnej Uor rozwiązanie w zakresie ujemnej wartości firmy było dyskutowane na forum IASB³ oraz FASB⁴ wynika, że ujawnienie ujemnej wartości firmy może wskazywać na fakt, iż przedsiębiorstwo przejmujące przewiduje, że poniesie w przyszłości koszty (lub straty) związane z przejętą spółką, a które na dzień połączenia nie spełniają wymogów definicji ustawowej dla uznania ich za zobowiązania⁵. Choć koszty przewidywane do poniesienia w przyszłości stanowią podstawę do udzielenia rabatu na moment połączenia, to całkowita wartość tego upustu zostanie zrealizowana dopiero w momencie sprzedaży poszczególnych składników aktywów. Ujawniona na dzień połączenia ujemna wartość firmy stanowi zatem rezerwę kapitałową⁶, która w kolejnych okresach sprawozdawczych kształtuje wynik finansowy jednostki działającej po połączeniu.

Ujemna wartość firmy jest prezentowana w pasywach bilansu, w rozliczeniach międzyokresowych, ale tylko do wysokości nieprzekraczającej wartości

³ IASB – International Accounting Standards Board, Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości.

⁴ FASB – Financial Accounting Standards Board (United States), Rada Standardów Rachunkowości Finansowej (Stany Zjednoczone).

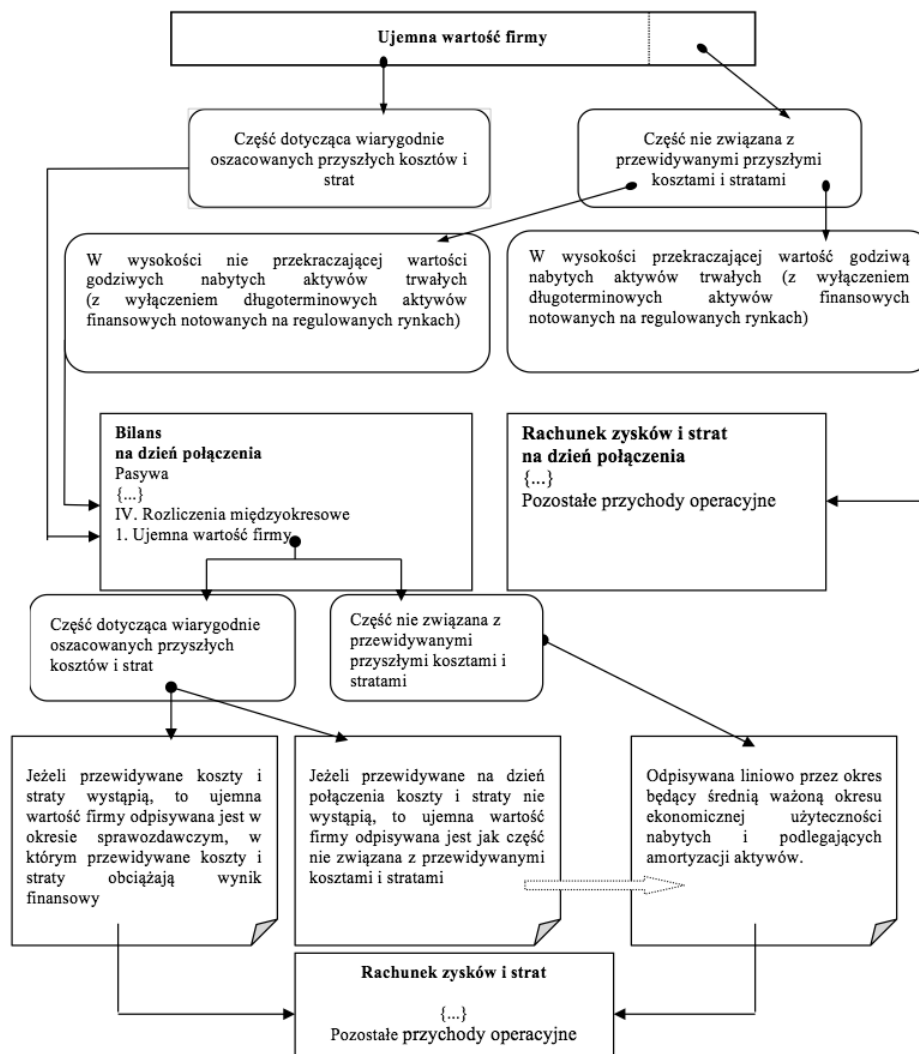
⁵ Patrz szerzej E.W. Maruszewska: Połączenia spółek. Prawo, rachunkowość, podatki. Difin, Warszawa 2008, rozdział 2.5.

⁶ Projekt ustawy o zmianie ustawy o rachunkowości wraz z opinią dotyczącą zgodności proponowanych regulacji z prawem Unii Europejskiej. Prezes Rady Ministrów Jerzy Buzek, 6.08.1999 r., www.sejm.gov.pl [20.09.2013].

godziwej nabytych aktywów trwałych (z wyłączeniem długoterminowych aktywów finansowych notowanych na regulowanych rynkach). Ujemna wartość firmy w wysokości przekraczającej wartość godziwą aktywów trwałych (z wyłączeniem długoterminowych aktywów finansowych notowanych na regulowanych rynkach) jest zaliczana do pozostałych przychodów operacyjnych na dzień połączenia. W związku ze zdefiniowaniem kategorii ujemnej wartości firmy, w polskim prawie o rachunkowości koniecznym było opracowanie procedury jej rozliczania w kolejnych okresach sprawozdawczych następujących po połączeniu. Regulacje w tym zakresie zawiera art. 44b, ust. 11 i 12 Uor (rys. 2) i nakazuje on podział ujemnej wartości firmy, wprowadzonej do ksiąg rachunkowych na dzień przejęcia, na dwie części:

- 1) ujemną wartość firmy dotyczącą oszacowanych w sposób wiarygodny przyszłych kosztów i strat, ustalonych na dzień połączenia, niespełniających jednak na ten dzień wymogów ustawy dla uznania ich za zobowiązania,
- 2) pozostałą wartość ujemnej wartości firmy niezwiązaną z przewidywanymi, wiarygodnie oszacowanymi kosztami i stratami.

Prawidłowy podział ujemnej wartości firmy na tak określone dwie grupy jest warunkiem zgodnego z Uor rozliczania tej pozycji bilansowej zarówno na dzień połączenia, jak i w kolejnych okresach sprawozdawczych. W okresie rozliczania ujemnej wartości firmy jej odpisy korzystnie wpływają na wynik z działalności gospodarczej jednostki w pierwszym rzędzie w czasie, w którym przewidywane na dzień połączenia koszty i straty zostały poniesione. Opisane powyżej zasady rozliczania ujemnej wartości firmy mają na celu wyeliminowanie wpływu połączenia na wynik okresów następujących po połączeniu. Część ujemnej wartości firmy, która nie jest związana z przewidywanymi kosztami i stratami podlega odpisywaniu na dobro pozostałych przychodów operacyjnych przez okres zależny od czasu użytkowania podlegających amortyzacji przejętych aktywów trwałych. Zaliczenie ujemnej wartości firmy na dobro pozostałych przychodów operacyjnych może zatem nastąpić jednorazowo na dzień połączenia i/lub stopniowo przez liniowe odpisywanie w czasie. Odroczenie ujemnej wartości firmy oraz umowne uwarunkowanie wartości odpisów, jak i czasu odpisów ujemnej wartości firmy od podlegających amortyzacji aktywów trwałych, nie zapewni jednak w każdym przypadku prawdziwego obrazu przychodów, generując „zryczałtowane” zyski lat następujących po połączeniu.



Rys. 2. Rozliczenie ujemnej wartości firmy

Źródło: E.W. Maruszewska: Połączenia spółek. Prawo, rachunkowość, podatki. Difin, Warszawa 2008, s. 117.

Skomplikowany charakter pozycji ujemnej wartości firmy oraz trudności w jej prawidłowym ustaleniu zaprezentowano na podstawie analizy dwóch przykładów liczbowych.

Przykład 1

Księgowe rozliczenie połączenia na podstawie danych stanowiących podstawę ustalenia parytetu wymiany udziałów

Dane księgowe dotyczące jednostki przejmowanej B i przejmującej A, które po połączeniu zachowują osobowość prawną, zamieszczono w tab. 1. Dla uproszczenia założono, że określenie parytetu wymiany udziałów odbywa się na podstawie danych księgowych łączących się podmiotów (tab. 1-2), co jest możliwe w praktyce np. w przypadku połączenia podobnych podmiotów, działających w tej samej branży i należących do tej samej grupy kapitałowej.

Tabela 1

Dane księgowe jednostek łączących się, ustalone na dzień ustalania parytetu wymiany udziałów

Jednostka przejmująca A		Jednostka przejmowana B	
Aktywa 100	Kapitały własne 40	Aktywa 80	Kapitały własne 30
	Zobowiązania 60		Zobowiązania 50
Suma bilansowa 100		Suma bilansowa 80	
Aktywa netto 40		Aktywa netto 30	

Z danych zaprezentowanych w tab. 1 wynika, że jednostka przejmująca A ma wyższą sumę bilansową oraz wartość kapitałów własnych. Wykorzystując dodatkowe dane (tab. 2) możliwym jest ustalenie wartości księgowej 1 akcji każdej z jednostek, która zakłada się, że reprezentuje wartość bieżącą (rzeczywistą) określoną na dzień ustalania parytetu wymiany udziałów. Ustalenie ilości udziałów koniecznych do przekazania wspólnikom spółki przejmowanej B oparto na założeniu, że relacje ilości udziałów wspólników danej jednostki do wartości majątku tej jednostki powinny być jednakowe dla każdego łączącego się podmiotu: A i B, stąd dla ustalenia parytetu wymiany udziałów wykorzystano proporcję, której wynik ustalił liczbę akcji niezbędnych do wyemitowania na 7,5 sztuk, w związku z czym dokonano zaokrąglenia do 7 sztuk. Powyższy wynik oznacza konieczność podniesienia kapitału zakładowego jednostki A o 14 PLN, równe wartości nominalnej akcji wyemitowanych w związku z połączeniem. Wyemitowane akcje są warte (na podstawie wartości księgowych reprezentujących w przykładzie wartości rzeczywiste, rynkowe) 28 PLN, dlatego nadwyżka tej kwoty ponad wartość nominalną (kolejne 14 PLN) będzie podlegać ujęciu w kapitale zapasowym jednostki przejmującej.

Tabela 2

Dane wykorzystywane do obliczenia parytetu wymiany udziałów

	Jednostka przejmująca A	Jednostka przejmowana B
Ilość akcji stanowiących kapitał zakładowy	10 sztuk	10 sztuk
Wartość nominalna 1 akcji	2 PLN	1,5 PLN
Wartość nominalna kapitału zakładowego	20 PLN	15 PLN
Kapitał własny	40 PLN	30 PLN
Wartość rzeczywista 1 akcji określona na dzień ustalania parytetu wymiany udziałów (kapitał własny/ liczba akcji)	$40/10 = 4$ PLN	$30/10 = 3$ PLN
Ustalenie liczby akcji wydanych wspólnikom spółki przejmowanej B w związku z przejściem	$(30 * 10) / 40 = 7,5 \sim 7$ szt.	
Podwyższenie kapitału zakładowego w związku z połączeniem jednostek	7 akcji * 2 PLN = 14 PLN	
Wartość rzeczywista wydanych akcji w związku z połączeniem jednostek	7 szt. akcji * 4 PLN = 28 PLN	

Dla zobrazowania księgowego rozliczenia połączenia koniecznym jest przyjęcie dodatkowych założeń. W przykładzie dla uproszczenia przyjęto, że na dzień połączenia (dzień zarejestrowania połączenia w sądzie), na który to dzień jednostka przejmująca wprowadza dane księgowe podmiotu przejmowanego do swoich ksiąg rachunkowych, dane księgowe (będące podstawą ustalenia parytetu wymiany udziałów) nie uległy zmianie. W praktyce można wyobrazić sobie sytuację, w której sytuacja finansowa łączących się podmiotów od dnia ustalenia wszystkich istotnych warunków połączenia (w tym parytetu wymiany udziałów) do dnia księgowego rozliczenia połączenia nie uległa żadnym zasadniczym zmianom, tzn. wzajemny stosunek majątków i kapitałów obu łączących się jednostek pozostały bez zmian. Przy takim upraszczającym założeniu, jak również przy założeniu, że wartości księgowe jednostki przejmowanej wycenione w wartościach godziwych na dzień połączenia nie uległy zmianie, bilans jednostki przejmującej A na dzień księgowego rozliczenia połączenia będzie prezentował się jak w tab. 3.

Tabela 3

Ujęcie połączenia w księgach rachunkowych jednostki przejmującej A na dzień połączenia – przykład 1

Aktywa	180	Kapitały własne	68
Aktywa jednostki przejmującej A	100	Kapitały własne jednostki przejmującej A przed połączeniem	40
		Podwyższenie kapitału zakładowego w związku z podwyższeniem	14
		Ujęcie kapitału <i>zapasowego</i> w związku z połączeniem	14
Aktywa jednostki przejmowanej B	80	Zobowiązania	112
		Zobowiązania jednostki przejmującej A	60
		Zobowiązania jednostki przejmowanej B	50
		Ujemna wartość firmy	2
Aktywa razem	180	Pasywa razem	180

Ujawniona w bilansie ujemna wartość firmy, obliczona jako różnica pomiędzy wartością godziwą przejętych aktywów netto (30 PLN) a wartością godziwą przedmiotu zapłaty (28 PLN), została wykazana przy założeniu, że spełnia wymogi nie tylko arytmetycznej zgodności z wzorem zapisanym z Uor, ale przede wszystkim prawidłowo odzwierciedla treść ekonomiczną zawartej transakcji. W przykładzie wystąpienie ujemnej wartości firmy jest konsekwencją zastosowanego zaokrąglenia dokonanego przy ustalaniu parytetu wymiany udziałów, tj. wydanie 7 akcji zamiast $7\frac{1}{2}$ akcji. W praktyce takie zaokrąglenie na niekorzyść właścicieli jednostki B musiałyby zostać poparte argumentami przemawiającymi za tym postępowaniem (np. w postaci niekorzystnych umów, z których będzie musiała się wywiązywać jednostka działająca po połączeniu). W przeciwnym razie, właściciele jednostki B mogliby uważać połączenie za niekorzystne dla siebie i w konsekwencji nie wyrazić na nie zgody na etapie podejmowania uchwał połączeniowych.

Ustalona arytmetycznie ujemna wartość firmy wymaga zatem dodatkowej analizy, czy prawidłowo reprezentuje ona w bilansie charakter dokonanej transakcji połączenia. Poprawność ujawnienia ujemnej wartości firmy można zakwestionować nawet przy założeniu zgłaszania określonych argumentów już na etapie ustalania parytetu wymiany udziałów. Świadomość właścicieli jednostki przejmującej, że koniecznym będzie poniesienie po połączeniu dodatkowych kosztów i strat z całą pewnością będzie stanowić podstawę do negocjacji w sprawie obniżenia ceny przejęcia w zasadniczej części determinowanej przez parytet wymiany udziałów. Powstaje zatem pytanie, czy zastosowane zaokrąglenie z $7\frac{1}{2}$ na 7 akcji nie stanowi w rzeczywistości upustu ceny?

Przykład 2

Księgowe rozliczenie połączenia w sytuacji pogorszenia się sytuacji finansowej jednostki przejmującej A i polepszenia się sytuacji jednostki przejmowanej B

Wykorzystując informacje dotyczące ustalonego parytetu wymiany udziałów z przykładu 1 założono, że księgowe rozliczenie połączenia jest dokonywane po upływie kilku miesięcy, w trakcie których każda z łączących się jednostek podejmowała suwerenne decyzje gospodarcze. W wyniku działalności prowadzonej w okresie pomiędzy ustaleniem parytetu wymiany udziałów a zarejestrowaniem połączenia w sądzie rejestrowym, dane księgowe jednostki przejmującej A wykazują pogorszenie się jej sytuacji finansowej w stosunku do danych uwzględnionych na dzień określenia parytetu wymiany udziałów. Sytuacja finansowa jednostki B uległa z kolei znacznej poprawie, o czym świadczy choćby ponad trzykrotne zwiększenie wartości aktywów netto (tab. 4).

Dla uproszczenia oraz jasnego zaprezentowania dyskusyjnych kwestii w przykładzie ponownie przyjęto, że na dzień księgowego rozliczenia połączenia wycena w wartościach godziwych przejętych aktywów netto nie wykazała różnic w stosunku do wielkości księgowych figurujących w księgach rachunkowych jednostki B. Ponadto założono, że wycena akcji podmiotu przejmującego A ustalona dla potrzeb parytetu wymiany udziałów nie uległa zmianie. Wprowadzenie dodatkowych danych, zdaniem autorki, skomplikowałoby przykład w niewielkim stopniu, zmieniając jego ostateczne wyniki.

Tabela 4

Dane księgowe jednostek na dzień księgowego rozliczenia połączenia

Jednostka przejmująca A		Jednostka przejmowana B	
Aktywa 120	Kapitały własne 50	Aktywa 150	Kapitały własne 95
	Zobowiązania 70		Zobowiązania 55
Suma bilansowa 120		Suma bilansowa 150	
Aktywa netto 50		Aktywa netto 95	

Wykorzystując dane z tab. 4 oraz wcześniej (przykład 1) określony parytet wymiany udziałów, w tab. 5 zaprezentowano sprawozdanie finansowe jednostki przejmującej A, sporządzone na dzień połączenia.

Tabela 5

Ujęcie połączenia w księgach rachunkowych jednostki przejmującej A na dzień połączenia – przykład 2

Aktywa	270	Kapitały własne	78
Aktywa jednostki przejmującej A	120	Kapitały własne jednostki przejmującej A przed połączeniem	50
		Podwyższenie kapitału zakładowego w związku z połączeniem	14
		Ujęcie kapitału zapasowego w związku z połączeniem*	14
Aktywa jednostki przejmowanej B	150	Zobowiązania	192
		Zobowiązania jednostki przejmującej A	70
		Zobowiązania jednostki przejmowanej B	55
		Ujemna wartość firmy	67
Aktywa razem	270	Pasywa razem	270

Poprawność arytmetyczna oraz konieczność zachowania równowagi bilansowej sugerują wykazanie ujemnej wartości firmy w kwocie 67 zł. Dogłębna analiza tej pozycji bilansowej w opisanym przypadku może jednak prowadzić do odmiennych wniosków. W procedurze ustalania parytetu wymiany udziałów przyszłe koszty i straty zaakceptowane przez właścicieli wyceniono na 2 zł. Oczywiście możliwą jest sytuacja, w której straty te – już po zatwierdzeniu parytetu wymiany udziałów – okażą się większe. W tym przypadku tak jednak nie jest, a wzrost kwoty ujemnej wartości firmy wynika ze zwiększenia wartości

przejętych aktywów netto jednostki B, przy niezmienionej cenie przejęcia determinowanej ilością i wartością akcji jednostki przejmującej A. Czy zatem obliczona matematycznie ujemna wartość firmy nie jest wynikiem okazyjnego zakupu, którego dokonała jednostka A? A może jest tworem rachunkowości, który nie znajduje uzasadnienia w treści ekonomicznej przeprowadzonej transakcji przejęcia i dlatego powinna zostać wyeliminowana ze sprawozdania poprzez korektę wartości przejętych aktywów netto?

Zaprezentowane powyżej uproszczone przykłady obrazują złożony charakter kategorii ujemnej wartości firmy oraz to, że niezwykle trudno jest ją wiarygodnie i dokładnie określić tak, by właściwie reprezentowała przeprowadzoną transakcję w sprawozdaniu finansowym. Upływ czasu, który ze względu na czynności wymagane procedurą kodeksu spółek handlowych może przekroczyć nawet sześć miesięcy, powoduje, że wiele zmiennych pierwotnie uwzględnionych w kalkulacji ceny przejęcia przyjmuje inne wartości i charakterystyki. Wystąpienie nadwyżki przejętych aktywów netto ponad wartość ceny przejęcia jest również możliwe na skutek bardzo skutecznych negocjacji prowadzonych przez stronę przejmującą⁷. Dokładny określony wartościowo skutek bardzo trudno jest jednak ustalić na moment przygotowywania sprawozdania finansowego na dzień połączenia, co wynika głównie z upływu czasu i zmiany sytuacji finansowej łączących się podmiotów. Z. Luty określa ujemną wartość firmy jako informację wirtualną, wykreowaną tylko według zasady memoriałowej i niebędącą wartością ekonomiczną⁸, co również potwierdza kontrowersyjność tej kategorii bilansowej.

2. Obecnie stosowane rozwiązania w zakresie nadwyżki ceny przejęcia nad wartością godziwą przejętych aktywów netto – regulacje międzynarodowe

W przeciwieństwie do Uor, regulacje standardu międzynarodowego (MSSF 3⁹) i standardy amerykańskie¹⁰ nie przewidują ujmowania ujemnej wartości firmy na dzień połączenia. Co więcej, nie używają już nawet pojęcia ujemna wartość

⁷ M. Strojek-Filus: Wpływ różnicy konsolidacyjnej na ocenę sytuacji finansowej i majątkowej grupy kapitałowej. W: Zarządzanie wartością przedsiębiorstwa w warunkach kryzysu. Red. E. Urbańczyk. Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2010, s. 611.

⁸ Z. Luty: Wirtualny wynik finansowy – ujemna wartość firmy. W: Zintegrowany system pomiaru dokonań w rachunkowości. Red. H. Buk, A. Kostur. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej. Katowice 2009, s. 179-184.

⁹ Międzynarodowy Standard Sprawozdawczości Finansowej nr 3 „Połączenia jednostek gospodarczych”. „Official Journal of the European Union” L 149/28. 12.6.2009 r. (zwany dalej MSSF 3), pkt 32-36.

¹⁰ Statement of Financial Accounting Standards No 141: Revised – Business Combinations. FASB, Norwalk 2007.

firmy. W sytuacji wystąpienia nadwyżki wartości godziwych przejętych aktywów netto nad ceną przejęcia wymaga się dokonania ponownej oceny identyfikacji oraz wyceny możliwych do zidentyfikowania aktywów i zobowiązań oraz wyceny kosztu połączenia. Ewentualną nadwyżkę, pozostałą po przeprowadzeniu ponownej identyfikacji i wyceny, należy ująć na dzień połączenia w rachunku zysków i strat. Odstąpienie od ujmowania ujemnej wartości firmy jako elementu pasywów na rzecz odpisywania jej wartości na dobro przychodów na dzień przejęcia wynika z przyjętego założenia, że najczęściej nadwyżka ta powstaje jako wynik zakupu dokonanego po okazyjnej cenie. Odrzucono pogląd, że na powstanie ujemnej wartości firmy mają wpływ przyszłe koszty i straty oczekiwane do poniesienia przez podmiot przejmujący, którym w przyszłych okresach należy przeciwstawić przychody celem wyeliminowania wpływu połączenia na wynik finansowy okresów sprawozdawczych następujących po przejęciu. Przyjęto, że koszty i straty, których poniesienia oczekuje w przyszłości podmiot przejmujący, wpływają na wartości godziwe przejmowanych aktywów netto i dlatego brak przesłanek dla wykazania tej wielkości jako osobnego składnika pasywów¹¹. Okazyjny zakup może być również skutkiem zaniżenia wartości przejętych aktywów netto, co jest spowodowane niepewnością i asymetrią informacji dotyczącą danych finansowych podmiotu przejmowanego i planowanego procesu integracji jednostek¹².

Inwestorzy mogą podchodzić sceptycznie do okazyjnych nabyć jednostek, dlatego obecne rozwiązania międzynarodowe wymagają zwiększonych ujawnień, które mogą być pomocne w odpowiedzi na pytania inwestorów, takie jak:

- dlaczego wyrażono zgodę na sprzedaż podmiotu poniżej wartości jego aktywów netto?
- z czego wynika wykazany w rachunku zysków i strat zysk z przeprowadzonej transakcji przejęcia?
- z jakiego powodu jednostka przejmująca nie musiała zapłacić pełnej wartości przejmowanego podmiotu?

Analiza 71 przejęć (przeprowadzonych w 2009 r. na rynku amerykańskim¹³), w których ujawniono nadwyżkę wartości przejętych aktywów netto nad ceną przejęcia, wykazała następujące okoliczności podawane przez zarządy jako przyczyny okazyjnego zakupu:

- jednostka znajduje się w trakcie postępowania upadłościowego,

¹¹ §§ UW143-UW156. Uzasadnienie wniosków. MSSF 3.

¹² M. Erickson, S. Wang, X.F. Zhang: The Change in Information Uncertainty and Acquirer Wealth Losses. „Review of Accounting Studies” 2012, 17(4), s. 913-943.

¹³ E.E. Comiskey, C.W. Mulford: Changes in Accounting for Negative Goodwill: New Insights into Bargain Purchase Transactions. Why sell for Less Than Fair Value? Georgia Tech College of Management, Atlanta 2011, s. 21.

- rynek, na którym działa podmiot przejmowany charakteryzuje się dużą konkurencją,
- rynek przewozów lotniczych, na którym działa podmiot, charakteryzuje się dużą niepewnością, głównie ze względu na zmienność cen paliwa stanowiącego zasadniczy czynnik kosztowy,
- recesja panująca w gospodarce,
- na ogłoszenie o możliwości przejęcia jednostki odpowiedział tylko jeden zainteresowany,
- jednostka przejmowana ponosiła w latach poprzedzających przejęcia znaczne straty z działalności operacyjnej,
- jednostka przejmująca zawarła umowy leasingu operacyjnego, które będą wymagać znacznych nakładów finansowych na koniec obowiązywania tych umów,
- przejęte środki trwale wymagają modernizacji, co pociąga za sobą konieczność ponoszenia wydatków,
- oczekuje się, że przejęta jednostka będzie generowała straty w przeciągu kilku miesięcy po przejęciu,
- konieczność wyprzedazy majątku jednostki przejmowanej celem zaspokojenia roszczeń jej wierzycieli,
- jednostka przejmowana nie korzystała z zewnętrznych doradców w trakcie negocjacji dotyczących połączenia, w przeciwieństwie do podmiotu przejmującego,
- podmiot przejmujący zapewnia kontynuację zatrudnienia załogi podmiotu przejmowanego.

Ujawnione informacje o przyczynach zawarcia transakcji okazynego zakupu jednostki przejętej stanowią istotne dane dla inwestorów, którzy próbują określić przyszłą sytuację finansową podmiotu działającego po połączeniu. Przyjęte rozwiązanie zapewnia ponadto ujawnienie aktywów i zobowiązań w wartościach godziwych, które nie są zmniejszane celem wyeliminowania ujemnej wartości firmy. Dotychczasowe doświadczenia pokazują bowiem, że zmniejszanie wartości aktywów było dokonywane arbitralnie i nie skutkowało rzetelną prezentacją przejętego majątku¹⁴.

3. Postulat harmonizacji polskich regulacji rachunkowości z normami międzynarodowymi

Opisane różnice w regulacjach międzynarodowych i polskich rozwiązaniach w zakresie ujemnej wartości firmy skutkują nie tylko odmiennym traktowaniem tej pozycji bilansowej, ale przede wszystkim mogą mieć wpływ na uję-

¹⁴ Ch. Andrews, J. Falmer, J. Riley, C. Todd, A. Volkan: SFAS 141(R): Global Convergence and Massive Changes in M&A Accounting. „Journal of Business & Economics Research” 2009, No. 4, s. 125-136.

cie wszystkich pozycji przejętych aktywów i zobowiązań jednostki przejmowanej. W szczególności odmienności wpływają na alokowanie wartości nadwyżki ceny przejęcia (nad wartością godziwą przejętych aktywów netto) w przejętych aktywach i zobowiązaniach, co powoduje powstanie ryzyka zawyżania wartości aktywów, zaniżania wartości zobowiązań z jednoczesnym wykazywaniem pozycji ujemnej wartości firmy. Aby zapobiec sytuacji zaniżania wartości aktywów netto już obowiązujący do 2004 r.¹⁵ MSR 22 „Połączenia przedsiębiorstw” zalecał niewykazywanie ujemnej wartości firmy bądź zminimalizowanie jej wartości poprzez korektę wartości aktywów oraz weryfikację czy zobowiązania jednostki przejmowanej są kompletne. Zastosowanie wzorcowego podejścia MSR 22 powodowało, że w praktyce ujemna wartość firmy występowała bardzo rzadko¹⁶ i oznaczała rezerwę kapitałową, rozumianą jako przewidywane przez kupującego przyszłe straty i koszty. Polska Uor żadnych wskazówek w tym zakresie nie zawiera.

Podstawowe pytanie dotyczy zatem tego, czy nadwyżka ta powinna być alokowana i w jakim zakresie. Polskie regulacje nie odnoszą się do tej kwestii wcale, dlatego omawiane zagadnienie ujawnienia ujemnej wartości firmy wydaje się mieć fundamentalne znaczenie dla porównywalności sprawozdań finansowych jednostek przejmujących, sporządzonych na podstawie regulacji międzynarodowych i polskich norm Uor. Dotyczy to nie tylko roku, w którym nastąpiło połączenie, ale również lat kolejnych, w których – zgodnie z regulacjami polskimi – ujemna wartość firmy podlega odpisywaniu na dobro pozostałych przychodów operacyjnych według ściśle opisanej formuły matematycznej. Rozbieżność, która może występować nawet kilka lat po połączeniu może być mylącą dla użytkowników sprawozdań finansowych, co skutkuje ponoszeniem przez nich ryzyka nieprawidłowej interpretacji danych i/lub kosztami doprowadzenia informacji do porównywalności. Historia zna przypadki odwracania się inwestorów od jednostek, dla których niemożliwym (lub zbyt czasochłonnym i kosztownym) było przekształcenie sprawozdań sporządzonych według standardów krajowych na raporty zgodne z regulacjami międzynarodowymi¹⁷, dlatego tak znacząca i trwająca w czasie odmiennosc regulacji polskich może utrudniać pozyskiwanie zagranicznego kapitału.

¹⁵ Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 22 „Połączenia przedsiębiorstw” (MSR 22) został zastąpiony z dniem 31 marca 2004 r. przez Międzynarodowy Standard Sprawozdawczości Finansowej nr 3 „Połączenia jednostek gospodarczych”.

¹⁶ Szerzej patrz: G.T. Bailey, K. Wild: Międzynarodowe Standardy Rachunkowości. FRRwP, Warszawa 2000, rozdział 11.7.

¹⁷ G4+1 Position Paper – Recommendations for Achieving Convergence on the Methods of Accounting for Business Combinations. 23 December 1998.

Harmonizacja w zakresie ujemnej wartości firmy jest pożądana tym bardziej, że pozycja ta może być wykorzystywana jako składnik bilansu, który w okresach następujących po połączeniu będzie generował przychody, zwiększając wynik finansowy. Takie spojrzenie na ujemną wartość firmy powoduje, że staje się ona „łakomym kąskiem” dla zarządów jednostek przejmujących, ponieważ z jednej strony pozwala na wykazanie, na dzień połączenia, wysokich wartości przejętych aktywów, a z drugiej strony w przyszłości będzie stanowić przychody, które zasadniczo nie mają znaczenia dla wymiaru podatku dochodowego¹⁸. Problem harmonizacji jest o tyle istotny, że obecne regulacje rachunkowości ujęcie nadwyżki wartości godziwej aktywów netto jako zysku z przeprowadzonej transakcji traktują jako alternatywę (po spełnieniu ustawowych wymogów) dla wykazania ujemnej wartości firmy. Swoboda regulacji w tym przypadku nie sprzyja jednak odzwierciedleniu treści ekonomicznej transakcji, ponieważ – jak wynika z zaprezentowanych powyżej przykładów – właściciele jednostki przejmowanej mogą odczytać tą wartość jako zarobek, który podmiot przejmujący osiągnął wypłacając im zaniżone wynagrodzenie w postaci np. akcji podmiotu przejmującego. Taki odbiór transakcji połączenia przez właścicieli jednostki przejmowanej nie sprzyja z kolei działaniom integracyjnym, które muszą nastąpić po przeprowadzeniu procesu połączenia wymaganego prawem spółek handlowych i prawem o rachunkowości.

Zdaniem autorki, wprowadzenie zasad obowiązujących już od lat w standardach międzynarodowych nie wygeneruje kosztów dla polskich podmiotów. Wręcz przeciwnie, ujęcie nadwyżki wartości godziwej nabytych aktywów ponad cenę przejęcia w sprawozdaniu sporządzonym na moment przejęcia, eliminuje konieczność żmudnego rozliczania ujemnej wartości firmy w kolejnych okresach sprawozdawczych, do czego zobowiązuje obecne prawo. Jednoczesne uznanie przyszłych kosztów i strat za wydatki okresu, w którym zostaną poniesione (jeżeli nie ma obowiązku ich poniesienia na dzień połączenia) umożliwi prezentację skutków połączenia na dzień połączenia, bez ujmowania w tym sprawozdaniu finansowym zdarzeń przyszłych. Warto zaznaczyć, że ujęcie nadwyżki jako zysku z przeprowadzonej transakcji nie wpływa na zmniejszenie aktywów, ponieważ standardy zalecają weryfikację poprawności ustalonych wartości godziwych przejętych aktywów i zobowiązań, ale nie nakazują ich zmiany celem eliminacji pierwotnie określonej nadwyżki.

¹⁸ Stanowisko takie wynika z zapisów art. 10, ust. 2, pkt 1 oraz art. 12, ust. 4, pkt 4 Ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych. Dz. U. 2011 r. Nr 74, poz. 397. Potwierdzeniem stanowiska są interpretacje organów skarbowych, m.in. Informacja o zakresie stosowania przepisów prawa podatkowego. Sygn. PDP-423/29-2/04/05 wydana 4 lutego 2005 r. przez Drugi Urząd Skarbowy w Opolu.

Jednorazowe wykazanie zysku z przeprowadzonej transakcji, nawet w znacznej wartości, nie odgrywa znaczącej roli w ocenie jednostki przez inwestorów, którzy większą wagę przywiązują do zysków długoterminowych. Wykazanie pełnej wartości nadwyżki, bez korygowania wartości przejętych aktywów netto i ujmowania częściowego ujemnej wartości firmy, która w przyszłości skutkuje zwiększonymi przychodami, pozwoli więc na dostarczenie inwestorom rzetelnych informacji nie tylko na dzień połączenia, ale i w kolejnych okresach następujących po połączeniu. Rozwiązanie takie zapewnia obciążenie wyniku finansowego kolejnych lat odpisami amortyzacyjnymi ustalonymi od prawidłowo wycenionych przejętych aktywów trwałych. Rezygnacja z obowiązku zmniejszenia wartości określonych grup aktywów celem zminimalizowania (lub wyeliminowania) ujemnej wartości firmy skutkuje także podniesieniem wartości kapitałów własnych, co znajduje odzwierciedlenie także w poziomie dźwigni finansowej ustalonej dla jednostki przejmującej.

Podsumowanie

Choć okazyjne przejęcie jednostki w warunkach rynkowych nie występuje często, to z punktu widzenia dostarczania inwestorom wiarygodnych informacji, należy podkreślić fakt długotrwałych i istotnych skutków sprawozdawczych stosowania obecnie obowiązujących regulacji Uor przez podmiot przejmujący. Analiza lakonicznych zapisów Uor w zakresie ujemnej wartości firmy wskazuje jak niebezpiecznym, z punktu widzenia prezentacji wiernego i jasnego obrazu sytuacji finansowej jednostki, może być literalne stosowanie prawa o rachunkowości. Powyższe nie oznacza, że prawo można łamać, ale zwraca uwagę na konieczność głębszej refleksji i ostrożne aplikowanie formuł matematycznych, które wymagają dogłębnej analizy uzyskanych wyników. Profesjonalizm służb rachunkowości należy więc oceniać przede wszystkim przez pryzmat rozsądnego postępowania służącego wiernej i rzetelnej prezentacji, a nie poprzez dokładność obliczeń i ich zgodność z przyjętą arytmetyką.

W związku z opisanymi mankamentami obecnych regulacji, sugeruje się harmonizację polskich norm z międzynarodowymi standardami, co wyeliminuje poważną rozbieżność w sporządzaniu sprawozdań finansowych na dzień połączenia i w kolejnych okresach następujących po przejęciu. Rozwiązania przyjęte w standardach międzynarodowych pozwalają na lepsze odzwierciedlenie treści ekonomicznej transakcji połączenia, a tym samym służą rzetelnym i jasnym ujawnieniom w sprawozdaniu finansowym.

Literatura

- Andrews Ch., Falmer J., Riley J., Todd C., Volkan A.: SFAS 141(R): Global Convergence and Massive Changes in M&A Accounting. „Journal of Business & Economics Research” 2009, No. 4.
- Bailey G.T., Wild K.: Międzynarodowe Standardy Rachunkowości. FRRwP, Warszawa 2000.
- Comiskey E.E., Mulford C.W.: Changes in Accounting for Negative Goodwill: New Insights into Bargain Purchase Transactions. Why sell for Less Than Fair Value? Georgia Tech College of Management, Atlanta 2011.
- Erickson M., Wang S., Zhang X.F.: The Change in Information Uncertainty and Acquirer Wealth Losses. „Review of Accounting Studies” 2012, 17(4).
- G4+1 Position Paper – Recommendations for Achieving Convergence on the Methods of Accounting for Business Combinations. 23 December 1998.
- Informacja o zakresie stosowania przepisów prawa podatkowego. Sygn. PDP-423/29-2/04/05 wydana 4 lutego 2005 r. przez Drugi Urząd Skarbowy w Opolu.
- Luty Z.: Wirtualny wynik finansowy – ujemna wartość firmy. W: Zintegrowany system pomiaru dokonań w rachunkowości. Red. H. Buk, A. Kostur. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice 2009.
- Maruszewska E.W.: Połączenia spółek. Prawo, rachunkowość, podatki. Difin, Warszawa 2008.
- Międzynarodowy Standard Sprawozdawczości Finansowej nr 3 „Połączenia jednostek gospodarczych”. „Official Journal of the European Union” L 149/28. 12.6.2009 r.
- Projekt ustawy o zmianie ustawy o rachunkowości wraz z opinią dotyczącą zgodności proponowanych regulacji z prawem Unii Europejskiej. Prezes Rady Ministrów Jerzy Buzek, 6.08.1999 r., www.sejm.gov.pl [20.09.2013].
- Statement of Financial Accounting Standards No 141: Revised – Business Combinations. FASB, Norwalk 2007.
- Strojek-Filus M.: Wpływ różnicy konsolidacyjnej na ocenę sytuacji finansowej i majątkowej grupy kapitałowej. W: Zarządzanie wartością przedsiębiorstwa w warunkach kryzysu. Red. E. Urbańczyk. Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2010.
- Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych. Dz.U. 2011 r. nr 74, poz. 397.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości. Dz.U. z 2013 r., poz. 330 ze zm.

NEGATIVE GOODWILL IN POLISH ACCOUNTING – A CALL FOR A HARMONIZATION WITH INTERNATIONAL STANDARDS

Summary

The article is an attempt to identify Polish regulations regarding negative goodwill that cause problems when judging by true and fair view. The purpose of the article is to demonstrate the need for harmonization of Polish accounting legislation with international standards' resolutions. Harmonization suggested in the article aims to increase the comparability as well as improve quality of information provided in financial statements.